

Martyrologia wsi polskich (nowy)

<https://martyrologiawspolskich.pl/mws/edukacja/baza-wi/53971,Pacyfikacje-i-eksterminacja-wsi-polskiej-na-terenie-Generalnego-Gubernatorstwa.html>

2019-10-16, 08:45

ROZMIAR TREŚCI ACZCIONKA NORMALNA ACZCIONKA ŚREDNIA ACZCIONKA

DUŻA

Drukuj Generuj PDF

 Środowisko wiejskie naznaczone w latach międzywojennych ciężkim kryzysem gospodarczym, który zmiotł wiele fortun ziemiańskich oraz przyczynił się do biedy szerokich rzesz małorolnych chłopów, weszło w okres okupacji z niepokojem. Przez analogię z I wojną światową, oczekiwano wzmożonej eksploatacji, ale rzeczywistość okupacyjna w kolejnych latach okazała się o wiele gorsza. Wynikało to z faktu, że Niemcy prowadzili wojnę totalną obliczoną nie tylko na wyzyskanie zasobów okupowanego obszaru, ale dążono też do zdławienia wszelkich przejawów życia narodowego i depopulacji podbitej ludności. Dlatego też okres II wojny światowej dla polskiej wsi był czasem gwałtownych wstrząsów.

Dotyczyło to przede wszystkim gospodarki rolnej w GG, bowiem rolnictwo na tym terenie miało odegrać istotną rolę we wspieraniu potencjału militarnego Niemiec. Sektor rolniczy miał dostarczać na rynek niemiecki żywność oraz nadwyżki taniej siły roboczej. W związku z tym dokonywało się wiele procesów i zjawisk na polskiej wsi, zarówno w sferze gospodarczej, społecznej, jak i demograficznej. W zależności od etapu wojny i poczynań okupanta wpływało to na sytuację w rolnictwie. Jednakże polska gospodarka była słaba i zacofana. Dlatego też przez cały okres okupacji, choć najintensywniej w pierwszych latach Niemcy prowadzili politykę modernizacji rolnictwa, która była adresowana głównie wobec wielkiej własności ziemskiej oraz wielkochłopskiej. Unowocześnienie i doinwestowanie miało na celu spotęgowanie produkcji rolnej oraz stworzenie bazy kolonizacyjnej na przyszłość (po zwycięskiej wojnie teren GG miał zostać zgermanizowany). Stąd też w okresie działań zbrojnych we wrześniu 1939 r., tam gdzie to było możliwe i leżało w interesie niemieckim, wystrzegano się szerszych rekwizycji i zniszczeń, głównie jednak wobec wielkiej własności

ziemskiej. W praktyce jednak żołnierze Wehrmachtu dopuszczali się pospolitych rabunków w sklepach, restauracjach, gospodarstwach rolnych oraz dokonywali gwałtów.

Przywożono do GG nowoczesne maszyny i narzędzia rolnicze, rozpowszechniono nawozy sztuczne, nowe odmiany roślin uprawnych i zwierząt hodowlanych, wpływno na zmianę struktury agrarnej w GG (deparcelacja, akcja komasacyjna, konfiskata majątków na rzecz Niemców (Liegenschafty, majątki w zarządzie Wehrmachtu, Policji, SS), oraz użytków rolnych i organizacji pracy w gospodarstwach.

Wobec gospodarstw dużych (zwłaszcza ziemiańskich) zastosowano regresję podatkową, zakaz parcelacji (w skrajnych przypadkach nakazywano nawet deparcelację), przywileje eksploatacyjne (np. darmowa praca bezrolnych w czasie intensywnych prac polowych, niższy pobór robotników do pracy przymusowej, zwolnienie z szarwarku, itd.) oraz preferencyjny kredyt. Bez wątpienia poczynania te, a przede wszystkim wojenna koniunktura rolna spowodowały poważne wzmocnienie sytuacji ekonomicznej gospodarstw wielkocłopskich i ziemiańskich. Załamanie ekonomiczne nastąpiło dopiero w końcowej fazie wojny - masowe wywózki przez Niemców płodów rolnych 1944 r. By jednak wyegzekwować przewidywaną ilość produkcji rolnej, poddano całe rolnictwo drobiazgowej kontroli administracji rolnej, a należała ona do jednej z najbardziej rozbudowanych agend administracji niemieckiej w GG.

Wraz z pogarszaniem się sytuacji militarnej i gospodarczej III Rzeszy zwiększano też sukcesywnie obciążenia kontyngentowe i fiskalne polskiego rolnika, szczególnie dotkliwe dla drobnej własności rolnej oraz zaostrzano metody ich egzekucji. Niemcy stosowali cały wachlarz represji wobec opornych, tj. chłostę, grzywnę, konfiskatę mienia, palenie zabudowy, areszt, więzienie, obóz pracy, obóz koncentracyjny czy rozstrzelanie. Powszechnie była stosowana odpowiedzialność zbiorowa. Jednym z najokrutniejszych narzędzi stosowanych przez niemiecką machinę okupacyjną wobec polskiego rolnika były pacyfikacje, które niosły ze sobą śmierć, cierpienia, zniszczenie oraz deportacje do obozów i więzień. Dlatego też trudno się dziwić, że zjawisko to (pacyfikacje) odcisnęło silne piętno na tożsamości wsi powojennej.

W odniesieniu do przebiegu akcji eksterminacyjnej i pacyfikacyjnej można wskazać w okresie okupacji co najmniej kilka etapów, różniących się między sobą, skalą, jak i charakterem dokonywanych działań. Pierwszy etap to okres tzw. terroru wrześniowego, drugi to represje spowodowane działalnością oddziału Hubala oraz trzeci, trwający mniej więcej od 1942 roku do końca wojny. W tym czasie mamy do czynienia z akcjami pacyfikacyjnymi (nierzadko też eksterminacyjnymi) związanymi z realizacją programu kolonizacyjnego (np. Zamojszczyzna),

jak również działaniami wywołanymi narastającym oporem rolników wobec wzmagającej się eksploatacji ekonomicznej oraz rozwojem akcji partyzanckiej. W tym kontekście daje się zauważyć pewną specyfikę w odniesieniu do społeczności rolniczej jako całości. W stosunku do ludności chłopskiej typowym aktem terroru były pacyfikacje, natomiast wobec ziemiaństwa raczej indywidualne represje w formie więzienia, konfiskata mienia czy egzekucji.

Pierwsza fala terroru wobec ludności wiejskiej w centralnej Polsce (z tych terenów stworzono GG) miała miejsce jeszcze w czasie trwania wojny obronnej i pierwszych tygodniach okupacji niemieckiej. Terror ten miał charakter prewencyjny. Jego celem było sparaliżowanie oporu społecznego przeciwko wkraczającym Niemcom. Głównie dotyczył jednak tzw. kadry przywódczej narodu (akcja Tannenberg), tj. działaczy społecznych i politycznych, przedstawicieli służb mundurowych, urzędnicy, księża, ziemianie) niż ludności chłopskiej. Nie znaczy to jednak, że ludność chłopska nie stała się jej ofiarą. Oddziały Wehrmachtu, Selbstschutzu, Einsatzgruppen, bojówki Volksdeutschów, dokonywały masowych i indywidualnych egzekucji, często w odwecie za opór polskiego wojska. Mieszkańcy małych miast i wsi ginęli też w bombardowaniach, w czasie akcji bojowych oraz spontanicznych egzekucjach organizowanych za naganne zachowanie skierowane przeciwko niemieckiemu dziełu, sankcjonowane pobudkami rasowymi. Szczególne dotkliwą formą dla elit małomiasteczkowych i wiejskich (głównie ziemian) było branie zakładników (areszt), jako gwarantów zachowania spokoju społecznego oraz zamykanie w więzieniach. W dobie administracji wojskowej wspomniane formacje niemieckie dokonały ponad 760 egzekucji, w tym

Wehrmacht ok. 714, w których życie straciło ok. 20 tys. osób, część tych zbrodni przypadała na teren GG. Spalono ponad 470 polskich wiosek. Na terenie 30 powiatów GG zanotowano około 30 tys. uszkodzeń w nieruchomościach, w tym i gospodarstwach rolnych. Starty rolników w mieniu ruchomym sięgnęły prawie 30 mln. zł. Na terenie późniejszego GG do najbardziej znanych mordów należą: Dynów - 300, Częstochowa - 227, Zambrów - 200 (jeńcy), Tarnów - 200, Przemyśl - 600, Uryce - 100 (jeńcy), Majdan Wielki - 100 (jeńcy), Ciepiałów - 300 (jeńcy). Aresztowano setki zakładników oraz wysłano do więzień i tworzonych obozów koncentracyjnych tysiące osób, głównie jednak z Polski Zachodniej (obozy koncentracyjne przeżyło ponad 800 tys. Polaków).

W latach 1940-1942 działalność eksterminacyjna władz niemieckich poszła w różnych kierunkach. W pierwszej kolejności dotknęła inteligencję polską (m.in. Intelligenzaktion Masowien, Sonderaktion Lublin i Krakau, Akcja „Burgerbraukeller”, Ausserordentliche

Befriedungsaktion – Akcja AB) oraz represji ludności wiejskiej wobec poparcia udzielonego Oddziałowi Hubala (713 ofiar). We wspomnianym okresie następuje proces wywłaszczania ludności wiejskiej na rzecz rozmaitych instytucji niemieckich (m.in. SS, Wehrmacht, Policja, skarb państwa). Dotyczyło to przede wszystkim wielkiej własności, szczególnie ziemiańskiej, choć była też konfiskowana ziemia chłopska. Do 1942 r. kilka procent ziemi chłopskiej oraz około 1/5 majątków przeszła w ręce niemieckie, a właściciele ziemscy zostali zmuszeni szukać innych źródeł utrzymania. Był to rezultat przystosowywania gospodarki rolnej do potrzeb niemieckich, jak i element terroru wobec Polaków, bowiem polityka własnościowa stosowana instrumentalnie, miała wymuszać lojalność polskiego rolnika. Rozpoczął się też okres przymusowego poboru taniej siły roboczej. Wyznaczono limity siły roboczej w gospodarstwach, osoby luźne były zobowiązane do zgłoszenia się do pracy przymusowej. Za rekrutację osób do wyjazdu do Rzeszy uczyniono odpowiedzialny m.in. pomocniczy aparat rolny, tj. urzędników gminnych, sołtysów czy Komisje Produkcji Rolnej (ksiądz, ziemianin, urzędnik). W skrajnych przypadkach za niewykonanie kontyngentu ludzkiego członkowie komisji byli aresztowani. Wobec niewydolności tego systemu, braki siły roboczej uzupełniano w ulicznych łapankach (m.in. na dworcach, targach, po nabożeństwach religijnych). Ogółem z terenu GG wywieziono około 1,3 mln. osób, a dla porównania z ziem wcielonych około 600–700 tys.

✘ W GG okupant niemiecki w akcji kontyngentowej zabierał co najmniej 1/3 produkcji rolnej. W 1942 r. i w kolejnych latach wobec tak narastającej eksploatacji polskiego rolnictwa nasilił się opór ludności wiejskiej. Przejawiał się on m.in. w ukrywaniu żywności, opóźnianiu dostaw kontyngentowych, bojkotowaniu zarządzeń okupanta, fałszowaniu statystyki rolnej, nielegalnym handlu oraz wspieraniu podziemia zbrojnego. Taka postawa wsi wymusiła zaostrożenie i tak już brutalnych poczynań niemieckich wobec ludności polskiej. Na pierwszy plan wysunęły się przede wszystkim ekspedycje karne, które na obszarze wiejskim przybrały formę akcji pacyfikacyjnej. Pacyfikacje miały różny charakter. W początkowym okresie przeważały pacyfikacje wymierzone w mieszkańców wsi w odwecie za nie wywiązywanie się z obowiązkowych dostaw, potem (zwłaszcza od 1943 r.) były one połączone z akcjami przeciwpartyzanckimi (akcje pacyfikacyjno – przeciwpartyzanckie). Wyjątkowy w tym okresie charakter przyjęły pacyfikacje na Zamojszczyźnie, gdzie ludność wiejska wraz z partyzantką podjęła walkę z akcją wysiedleńczą. Na skutek działań niemieckich na Zamojszczyźnie wysiedlono ok. 110 tys. osób prawie z 293 wiosek, a szereg z nich spacyfikowano.

Na terenie GG ciężar akcji pacyfikacyjnych spoczywał przede wszystkim na formacjach policyjnych, głównie policji porządkowej (żandarmeria), oddziałach policji bezpieczeństwa, Wehrmachtu oraz oddziałów złożonych z volksdeutschów i kolaborantów (formacje tzw. Ostlegionów lub Osttruppen). Wprawdzie akcje pacyfikacyjne były obserwowane na całym terenie GG, to ich szczególne nasilenie miało miejsce w dystrykcie radomskim, lubelskim,

nieco mniejsze rozmiary w krakowskim (stosunkowo masowe w północno - zachodniej części) i warszawskim (tereny północno-wschodnie). Zupełnie odmienny charakter miały akcje w dystrykcie w galicyjskim, gdzie dochodziło do eksterminacji ludności polskiej ze strony ukraińskich formacji militarnych i paramilitarnych (zarówno organizacji konspiracyjnych, jak i tych kolaborujących z Niemcami).

Kulminacja akcji pacyfikacyjnej przypada na jesień 1943 i lato 1944 r. Miało to związek z rosnącym oporem ludności rolniczej, jak i ze wzmożeniem akcji partyzanckiej w GG. Z tego też względu w tym czasie odnotowuje się szerszy udział w pacyfikacjach oddziałów Wehrmachtu, np. późną jesienią 1943 r. formacje wojskowe przeprowadziły ponad 100 akcji tego typu. Przyjmuje się, że na obszarach wiejskich GG (poza Galicją) w latach 1942-1944 przeprowadzono ok. 650 akcji przeciw ludności wsi, w których życie straciło ponad 17 tys. ludzi, a blisko 200 wsi uległo całkowitemu lub częściowemu spaleni. Przy tym w Małopolsce Wschodniej mamy do czynienia z czystkami etnicznymi [dokonywanymi przez Ukraińców] polskiej ludności po wsiach i miasteczkach. Dla porównania można podać, że w latach 1939-1945 na terytorium Polski w obecnych granicach takich akcji było ponad 800, z czego w 84 przypadkach wymordowano większość ludności wsi i zniszczono w całości lub częściowo ich zabudowę. Na terenie Polski w okresie okupacji niemieckiej różnymi formami represji zostało dotkniętych ponad 10 tys. wsi, w tym 900 miejscowościach dokonano zabójstwa od kilku do kilkuset mieszkańców. Dla przykładu można wskazać, że w dystrykcie krakowskim przeprowadzono 370 akcji represyjnych na wsi, w których życie straciło ponad 2500 ludzi. Z kolei w dystrykcie lubelskim poddanych terrorowi niemieckiemu zostało ok. 180 wsi. Wśród wspomnianych 10 tys. represjonowanych wsi, duża część przypadała na GG. Na tym terenie poza pacyfikacjami i akcjami terrorystycznymi, częste były również egzekucje (np. w dystrykcie lubelskim w masowych egzekucjach zginęło ponad 77 tys. osób Polaków), wysyłki do więzień, obozów koncentracyjnych, obozów pracy oraz aresztowania. Te ostatnie dotyczyły zarówno ziemian, jak i ludność chłopską. Najczęściej aresztowano rolników za nielegalny handel żywnością (tzw. szmugiel), za pomoc Żydom, wspieranie partyzantki oraz przewencyjnie. Do takich działań trzeba zaliczyć uwięzienie przedstawicieli Komisji Kontyngentowych (m.in. ziemianie, księża, sołtysi, wójtowie, nauczyciele), by wymusić na ludności oddanie kontyngentu.

 Niemcy eksterminowali również ziemiaństwo, np. w dystrykcie radomskim zamordowali 163 osoby. Ogółem z rąk niemieckich według najnowszych ustaleń zginęło ponad 2,7 mln. osób narodowości polskiej, choć niektórzy autorzy opierając się na materiale demograficznym z lat 1939-1946 wskazują liczbę pomordowanych osób narodowości polskiej od 3-6 mln. Trwałą tendencją było zaostrzanie terroru wraz z kolejnymi latami okupacji i stały

wzrost liczby poszkodowanych oraz bardzo wysoki odsetek ofiar wśród ludności cywilnej.

Lata	Liczba pomordowanych
1939/1940,	144.000
1940/1941	352.000
1941/1942	407.000
1942/1943	541.000
1943/1944	681.000
Razem	2.125 mln

Doskonale obrazuje to powyższa tabela, gdzie liczba 2,125 mln, to osoby zamordowane w pacyfikacjach, więzieniach i obozach, poza więzieniami i obozami (np. w egzekucjach), głównie więc cywile. W momencie kulminacji akcji pacyfikacyjnych, tj. w latach 1943/1944 liczba ofiar jest dwukrotnie wyższa niż w 1940/1941, tj. w okresie ostatecznego krystalizowania się planów odnośnie ziem polskich i Polaków.

Jerzy Gapys
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

LEKCJE MUZEALNE
BAZA WIEDZY

AKTUALNOŚCI

[Obchody 76 rocznicy pacyfikacji Michniowa](#)

WIĘCEJ WIĘCEJ

Wystawa "817. Poznaj tę historię"

WIĘCEJ WIĘCEJ

5 września odbyło się otwarcie ścieżki edukacyjno-historycznej Leśna Droga Krzyżowa

WIĘCEJ WIĘCEJ

Muzeum Gross-Rosen w Rogoźnicy we wrześniu prezentować będzie wystawę Mauzoleum Martyrologii Wsi Polskich w Michniowie

WIĘCEJ WIĘCEJ

817. Poznaj tę historię - wystawa w Muzeum Duląg 121 1 VIII - 4 IX

WIĘCEJ WIĘCEJ

75 rocznica pacyfikacji Michniowa

WIĘCEJ WIĘCEJ

[Obchody Dnia Walki i Męczeństwa Wsi Polskiej oraz 75. Rocznicy Pacyfikacji Wsi Michniów](#)

[WIĘCEJ WIĘCEJ](#)

[74 rocznica pacyfikacji Michniowa](#)

[WIĘCEJ WIĘCEJ](#)

[73. rocznica pacyfikacji Michniowa](#)

[WIĘCEJ WIĘCEJ](#)

[72. rocznica pacyfikacji Michniowa](#)

[WIĘCEJ WIĘCEJ](#)